

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva z konference Listina základních práv a svobod tehdy a dnes: koncepce, pojetí a realizace

Po více než roční pauze umožnila aktuální pandemická situace uskutečnit ve dnech 22.–23. září 2021 na půdě Právnické fakulty Univerzity Karlovy prezenční konferenci k připomenutí výročí třiceti let od přijetí jednoho z nejdůležitějších ústavních dokumentů v českých (a slovenských) dějinách – Listiny základních práv a svobod (dále též „Listina“). Nezůstalo však jen u pouhých oslav. Inspirováni myšlenkou *Thomase Paina* o právu každé generace na volnost jednání a na vlastní představu o právech a svobodách, stanovili organizátoři *Jana Reschová* a *Jan Kudrna* pro tuto vědeckou událost tři diskusní otázky: Jak byla Listina přijata? Jaká očekávání byla s jejím přijetím spojena? A která očekávání byla naplněna, která nikoliv, a co lze od působení Listiny v českém právním řádu očekávat do budoucna?

Diskusi nad první otázkou byla věnována především úvodní část konference, během níž vystoupili pamětníci okolností tvorby a přijetí Listiny *Pavel Rychetský*, *Jan Filip* a *Vladimír Sládeček* spolu s děkanem pražské právnické fakulty *Janem Kuklíkem*. Jejich úvodní příspěvky se týkaly především zasazení Listiny do obecného právně-historického kontextu, inspiračních zdrojů, jakož i obšírného vyličení zákulisí tvorby Listiny v expertní komisi, v národních radách a posléze ve Federálním shromáždění ČSFR včetně těžkostí při jejím přijímání, vyplývajících ze zápasu o nové státoprávní uspořádání v tehdejší Československu. Jednou z těchto těžkostí, kterou zmínil předseda Ústavního soudu *Rychetský*, byla i reálná hrozba slovenských poslanců Federálního shromáždění nepodpořit přijetí Listiny, pokud její součástí nebude ústavní zákaz umělého přerušování těhotenství. Po určitém vyjednávání byl nakonec přijat kompromis, jehož znění je dnes nejen součástí Listiny (čl. 6 odst. 1 věta druhá), ale i slovenské ústavy (čl. 15 odst. 1 věta druhá). Právě na Slovensku bylo tímto kompromisem, jakožto vůlí historického ústavodárce, argumentováno navrhovateli před Ústavním soudem Slovenské republiky ve věci návrhu na zrušení zákona č. 73/1986 Zb., o umelom prerušení tehotenstva, přičemž tamní ústavní soud tomuto argumentu nepřisvědčil.¹ Ostatně i této ústavní zásadě byl věnován jeden ze zajímavých příspěvků v pozdějších panelech, a to referát *Petra Šustka*.

Nejvýraznější pozornost byla však pochopitelně věnována řešení otázky druhé a třetí. Na ně se zaměřily nejen příspěvky úvodních panelistů, nýbrž i jejich následná diskuse moderovaná *Světlanou Witowskou*, v níž vystoupila také bývalá veřejná ochránkyně práv *Anna Šabatová*. Diskutována byla témata počínaje aplikací Listiny v praxi (včetně podmínek ve vězeňských zařízeních) přes roli občanské společnosti při realizaci základních práv a svobod až po aktuální otázky spojené s řešením koronavirové mimořádné situace.

Zbývající část konference proběhla jednáním v šesti specializovaných panelech. Teoretickým východiskům a ústavnímu zakotvení Listiny byl věnován panel ve složení *Helena Hofmannová*, *Pavel Šturma*, *Aleš Gerloch*, *Ondřej Preuss*, *Jan Grinz* a *Jan Kratochvíl*.

¹ Srov. náleze Ústavního soudu Slovenské republiky, sp. zn. Pl. ÚS 12/01.

Debata v této skupině navázala na tezi o nejdůležitějším úspěchu Listiny, spočívajícím v hodnotovém ukotvení právního řádu České republiky, diskusí o Listině jako zdroji české ústavní identity a chápání pojmu liberální demokracie ve vztahu k pojmu demokratický právní stát v čl. 1 odst. 1 a čl. 9. odst. 2 Ústavy. Za „skvrnu na životě Listiny“, svádějící k její dezinterpretaci, byla pak označena novela Listiny, provedená ústavním zákonem č. 295/2021 Sb. Za zajímavou myšlenku je třeba označit i *Kratochvílův* názor o jiných důvodech pro deferenci Ústavního soudu vůči ostatním složkám veřejné moci, než je běžně tradovaný respekt k dělbě moci a klasifikace základních práv a svobod; těmi má být polycentricita, komplexnost otázky a objektivní absence jedné správně odpovědi na ni.

Sociální dimenze ochrany práv a obrana před diskriminací zaměstnala panely ve složení *Marek Antoš, Jakub Morávek, Jan Géryk, Jana Komendová, Zuzana Macková, Mikuláš Krippel a Ondřej Preuss, Jaroslav Benák, Harald Christian Scheu, Helena Hofmannová, Jana Reschová, Zuzana Vikarská*. V těchto panelech mj. zazněly podnětné zkušenosti z konstruování minimálního důchodu a důchodových pilířů na Slovensku a politováníhodného malého významu odborového sdružování ve srovnání se skandinávskými státy. Významná pozornost však byla věnována sporu o tzv. nová práva, částečně v návaznosti na tendenci postupně subjektivizovat objektivní právo ústavní,² o které se již úvodem konference zmínil soudce Ústavního soudu *Filip*. Diskuse se tak věnovala především rozlišování nových práv na kontroverzní a nekontroverzní, jakož i možné aktivistické činnosti mezinárodních orgánů při interpretaci Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin. Pozornost vzbudila i otázka *Vikarské*, zda chce naše společnost žít spíše ve světě upřednostňujícím svobodu podnikání oproti náboženské svobodě, anebo naopak (a to i s ohledem na možnost vytváření vlastních náboženských přesvědčení, kupříkladu po vzoru tzv. *pastafariánů*).

O roli práv a svobod za mimořádných stavů diskutovali *Katarzyna Žák Krzyžanková, Jan Hřebejk, Jan Kudrna, Jindřiška Syllová, Filip Křepelka a Petr Šustek*. Rozprava na tomto panelu se především nesla v duchu konstruktivní kritiky rozhodování soudní moci při přezkumu nedávných mimořádných a krizových opatření. Dosavadní koronavirová judikatura tak byla dle přístupů jednotlivých soudních orgánů rozčleněna do tří proudů – aktivistického (Městský soud v Praze), vyváženého (Nejvyšší správní soud) a restriktivního (Ústavní soud).

Nicméně řešení důsledků nemoci covid-19 perspektivou ústavního práva nebylo omezenou pouze na tento jediný panel. Příkladem budiž rokování *Pavla Šturmy, Lucie Mokré, Jana Hořeňovského a Marka Antoše*. Zde zazněly, i díky dotazům z publika, slovenské poznatky z užívání tamních institutů mimořádného vládnutí nebo přípustnost opakovaného prodloužení volebního období dle čl. 10 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. Většinu času však debatující věnovali rozboru nejrůznějších otázek volebního práva (přípustnost volební povinnosti, volební právo cizinců atp.) a právněteoretickým otázkám souvisejícím s vlivem sociálních sítí na dnešní společnost. Podnětnou diskusi vyvolaly především myšlenky *Hořeňovského*, týkající se horizontálního účinku základních práv ve vztahu k provozovatelům sociálních sítí a povinnosti nahradit újmu na přirozených právech člověka dle § 2956 a násl. občanského zákoníku, jakož

² Tj. dovozování subjektivních základních práv z ustanovení organizační části ústavního práva.

i určité zpochybnění často se objevujícího hodnocení současného stavu světa jako doby postfaktické.

V posledním panelu zazněla témata související s ochranou práva vlastnit majetek, práva na příznivé životního prostředí a vývoje práva na svobodný přístup k informacím v brněnské a štrasburské judikatuře; referáty zde přednesli *Pavel Uhl*, *Maxim Tomoszek*, *Vladimíra Pejchalová Grünwaldová*, *Alla Tymofeyeva* a *Katarzyna Żák Krzyżanková* za předsednictví *Jana Grince*. Nejen konstitucionalisty pak zaujalo srovnání české úpravy ústavní ochrany životního prostředí s brazilskou ústavou, úvahy o ústavní ochraně věcných práv k věci cizí nebo interpretační problém, na kolik mohou pozdější změny podústavního práva přivodit změnu výkladu ustanovení ústavního pořádku.

Vzhledem ke všemu výše uvedenému lze konstatovat, že vytčených cílů konference bylo dosaženo a že připravovaný sborník přednesených příspěvků, jenž má vyjít příští rok v nakladatelství *Wolters Kluwer*, obohatí zkoumání a používání našeho hlavního lidsko-právního katalogu v tuzemské právní vědě a praxi.

Jakub Dienstbier*

Zpráva z konference Emancipace dítěte v postmoderní společnosti. Možnosti a meze právní regulace dětských dluhů v kontextu poznatků společenských věd

Mezioborová konference *Emancipace dítěte v postmoderní společnosti* s podtitulem *Možnosti a meze právní regulace dětských dluhů v kontextu poznatků společenských věd* vzešla ze spolupráce tří ústavů Akademie věd České republiky (dále AV ČR): Ústavu státu a práva, Psychologického ústavu a Sociologického ústavu AV ČR. Po roce a půl odkladů, vynucených koronavirovou epidemií, se konference konala 4. října 2021 v noblesním prostředí Apollonova sálu Vily Lanna v pražské Bubenči.

Iniciátorem konference byl *prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš* z Ústavu státu a práva AV ČR. Cílem setkání odborníků zastupujících různé společenskovední obory bylo od počátku zabývat se návrhy na změnu občanského zákoníku, jejímž smyslem byla větší ochrana dětí před vznikem dluhů. Konference měla původně proběhnout ještě v době jednání o připravovaných návrzích, nakonec se však konala až po schválení novely, tedy zák. č. 192/2021 Sb., a po jejím nabytí účinnosti 1. července 2021. Novela, jež vznikla na základě návrhu Ministerstva spravedlnosti, mění občanský zákoník, občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních. Změny se týkají tří okruhů: způsobilosti dětí právně jednat, jejich deliktů způsobilosti a toho, z jakého majetku, je-li dítě odpovědné, se věřitel může uspokojit.

* JUDr. Jakub Dienstbier, katedra ústavního práva, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. Email: dienstbierj@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4284-3159>. Za cenné poznámky a připomínky by rád autor poděkoval Petru Gangurovi, Filipu Hyžďalovi, Jakubu Mehlovi a Janu Nešporovi.